

Shaxs ijtimoiylashuvida oila va mahallaning o'rne

**1 Abdullayeva Xavoxon
Yakubjonovna**

EMAIL : none

¹ ADU, Umumiy pedagogika
kafedrası o'qituvchisi

ABSTRACT: Maqolada shaxs va individ tushunchalarining talqini, shaxsning ijtimoiylashuv jarayoni hamda bu jarayonda oila va mahallaning o'rne tahlil qilingan. Shuningdek, oila va mahallaning vazifalari keng va atroflicha keltirib o'tilgan.

KEYWORDS: jamiyat, shaxs, individ, madaniy me'yor, ijtimoiylashuv, qadriyat, oila, mahalla

Bilamizki, ijtimoiy va shaxslararo munosabatlarning mahsuli, ongli faoliyatning subyekti bo'lmish individga shaxs deyiladi. Jamiyatda rivojlanuvchi, til yordamida boshqa odamlar bilan munosabatga kirishuvchi odam shaxsga - voqelikni biluvchi hamda faol o'zgartiruvchi subyektga aylanadi. Odamning insonlik jinsiga mansubligi individ tushunchasi bilan ifodalanadi. Demak, shaxs va individ tushunchalarining bir-biridan farqni bilib olishimiz muhim ahamiyat kasb etadi.

"Normal odamlarni ham, chaqaloqlarni ham, tilni va oddiy malakalarni o'zlashtira olmaydigan telbalarni ham individ deb atash mumkin. Biroq bulardan faqat birinchisigina shaxs, ijtimoiy mavjudot hisoblanadi, ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi va ijtimoiy taraqqiyotda faol qatnashuvchi odamgina shaxs deb ataladi¹", - degan A.V. Petrovskiy, L.S. Rubinshteyn, A.Ya. Kolomenskiylar.

"Ijtimoiylashuv - bu chaqaloqning boshqa odamlar bilan muloqatga kirishish orqali o'zini anglaydigan, o'zi tug'ilgan madaniyatni tushunadigan aqlli mavjudotga aylanish jarayoni"²

Zigmund Freyd o'z asarlarida bayon qilgan nazariyaga ko'ra bola agar atrof-muhitning talablari va ong ostidagi qudratli mayllarni muvozanatda ushlab tura olsagina, mustaqil mavjudotga aylanadi. Bizning o'zimizni anglashga bo'lgan qobiliyatimiz ongsizlik xurujlarini bosish yo'li bilan rivojlanadi.

J.G. Mid fikriga ko'ra bola boshqalar uning o'ziga nisbatan o'zlarini qanday tutayotganliklarini ko'rib, o'zini alohida mavjudot sifatida anglay boshlaydi. Keyinroq, o'yinlarda qatnashib, o'yin qoidalarini o'rganib bola "umumlashtirilgan o'zga" - umumiy qadriyatlar va madaniy me'yorlarni tushuna boshlaydi.

¹ Петровский А.В. Общая психология. - М., 1994, 147-стр.

² Entoni Giddens. Sotsiologiya. - Т., "Sharq", 2002, 111-b.

Jan Piaje bolaning dunyoni ongli idrok etish qobiliyatining rivojlanishida bir nechta asosiy bosqichlarni ajratib ko'rsatadi. Har bir bosqich yangi bilish qobiliyatlarini o'zlashtirish bilan tavsiflanadi va oldingi bosqichning muvaffaqiyatligiga bog'liq bo'ladi. Piaje fikriga ko'ra, kognitiv rivojlanishning bu bosqichlari ijtimoiylashuvning umumiy xususiyatlari hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiylashuvda jamoaning o'рни o'ziga xosdir. "Jamoaga ijtimoiy-foydali ahamiyat kasb etuvchi umumiy maqsad va birgalikdagi faoliyat uchun jipslashgan o'quvchilarning guruhidir"³.

Shuningdek, tashkil etilgan jamoaga ham talablar qo'yiladi. Sinf faqat o'quv faoliyati birligi bo'libgina qolmasdan, balki o'quvchilarga tarbiya berishni tashkil etishning muhim jamoaga shakli hamdir. Z. G'oziyevning fikricha, "jamoaga qo'yilgan umumiy talablarga ko'ra jamoaga a'zo lari quyidagilardan qoniqish hosil qilishlari kerak:

- o'zaro munosabatlardan;
- o'qish va mehnat jarayonidan;
- rahbarlikdan;
- uyushqoqlikdan;
- ongli intizomdan;
- oqilona va foydali faoliyatdan;
- xotirjamlikdan;
- o'z qadr-qimmatini saqlashdan;
- jamoaga bilan faxrlanishdan;
- himoyalanganlikdan.

Har bir oila ijtimoiy tizim sifatida jamiyat oldida quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi: iqtisodiy, reproduktiv, tarbiyaviy, rekreativ, kommunikativ, regulativ (boshqaruv).

Oilaning iqtisodiy funksiyasi uning asosiy tarbiyaviy funksiyasidir. Bolalarning aqliy, jismoniy, axloqiy estetik tarbiyasiga oilada asos solinadi. Oila inson deb ataluvchi binoning faqat poydevorini qo'yish bilan cheklanmay, balki uning so'nggi g'ishtini qo'yilguncha javobgardir. Jamiyatning komil fuqarosini shakllantirish, tarbiyalash hozirgi zamon oilasining muhim funksiyasi darajasiga kiradi. Chunki shaxsning ijtimoiylashuvi dastavval oilada amalga oshadi.

Oilaning relaksatsiya funksiyasi uning eng asosiy funksiyalaridan biridir. Bu degani oila a'zolarining jinsiy, emotsional faoliyatini, ruhiy-jismoniy quvvatini, mehnat qobiliyatini yana qayta tiklash demakdir⁴. Oila funksiyalarining muvaffaqiyatli bajarilishi har qanday oila baxtini ta'minlovchi mezon hisoblanadi. Shuning uchun oilaning o'z funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarishi nafaqat uning ichki holatiga, shu bilan biiga jamiyatning ijtimoiy sog'lomligiga ham ta'sir etadi.

Bola maktabga kelgunga qadar oilada tarbiyalanadi. Oila bolaning dunyoqarashi, xulqi va didini shakllantiruvchi asosiy makondir. Ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi eng birinchi vazifalari ularning sog'ligini saqlash hisoblanadi. Buning uchun bola to'yib ovqatlanishi, gigiyena talablariga rioya etishi lozim bo'ladi. Ota-onalar o'zlarining mehnat faoliyatlari, xulq-atvorlari bilan ham bolaga namuna bo'lishlari shart. O'zaro oilaviy jamoada yaxshi iborali so'zlashuvni tashkil etish lozim.

Ota-onalar bolalarining ta'limga oid vazifalarini yaxshi bajarilishini ta'minlash uchun quyidagilarga rioya qilsalar maqsadga muvofiqdir:

- bolalarning darsga kech qolishlariga va sababsiz dars qoldirishlariga yo'l qo'ymaslik;
- ularning mashg'uloti uchun uyda qulay sharoit yaratish;
- bolalarning uy vazifalariga halollik bilan qarashga o'rgatish, ularning g'ayrat va chidamliligini oshirish;

³ Подласый И.П. Педагогика. — М., "Владос", 2003, 236-с.

⁴ G.Shoumarov. Oila psixologiyasi – T., "Mehnat", 2000, 54-b.

- bolalarni vijdonli va rostgo'y bo'lishga, mustaqil ishlarga o'rgatish.

Oiladagi sog'lom muhit, odamiylik, insonparvarlik munosabatlari farzandning ruhiy dunyosiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning o'zaro yaxshi munosabati, mehribonligi, g'amxo'rliqi oiladagi farzandlarning munosabatlarini to'g'ri shakllantirishga yordam beradi. Ona qizida muloyimlik, shirinsuxanlik, qizlarga xos oriyat, uyatchanlik, ibo, iffat kabi fazilatlarni tarbiyalash bilan birga, unga uy-ro'zg'or yumushlarini o'rgatish ham lozim. Ota o'g'lida to'g'riso'zlik, mehnatsevarlik, olijanoblik, fidoiylilik, saxovatpeshalik kabi xislatlarni shakllantirishi bilan birga uyda erkaklar bajaradigan barcha yumushlardan xabardor qilishi kerak.

Mahalladagi ma'naviy va ma'rifiy, axloqiy tarbiya bo'yicha mutasaddilarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- mahalla hududida yoshlar va voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish yo'nalishida tegishli muassasalar bilan hamkorlikda har chorakka mo'ljallangan ish rejasini ishlab chiqadi va shu asosda tadbirlarni amalga oshiradi;

- mahallada voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarlik va jinoyatchilikning oldini olish, unga qarshi kurashda profilaktika inspektori bilan hamkorlikda tarbiyaviy-profilaktik ishni amalga oshiradi;

- xuquqbuzarlik va jinoyat sodir etishga moyilligi bor yoshlarni aniqlaydi, ular bilan tarbiyaviy-profilaktik ishlar olib boradi;

- mahallada voyaga yetmaganlar orasida jinoyat va huquqbuzarliklarning oldini olish maqsadida huquq-tartibot idoralari, huquqshunoslar, taniqli sportchilar, san'atkorlar, psixologlar, tibbiyot xodimlari ishtirokida tarbiyaviy aksiyalar, uchrashuvlar, davra suhbatlarini tashkillashtiradi;

yoshlarni vatanparvarlik, milliy g'urur, milliy ong, milliy istiqloq g'oyasi, milliy odob, fidoiylilik fazilatlarini shakllantirishda ta'lim muassasalari, ijodiy tashkilotlar va boshqalar bilan hamkorlik qiladi;

- ota-onalarga farzandlarning tarbiyasi bo'yicha amaliy-uslubiy yordam ko'rsatadi. Farzand tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi ota-onalarni mahallada faollar o'rtasida muhokama qiladi;

- mahalla hududida istiqomat qiluvchi yoshlarning qanchasi o'quv yurtlariga o'qishga kirgani, nechtasi ishga joylashgani, qanchasi o'qimay-ishlamay yurganligi haqida ma'lumotlarga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, har bir shaxs yashash davomida o'z o'rniga ega bo'lishi kerak. Buning uchun, avvalo, shaxs yakkalanib olmasdan, ijtimoiylashuv jarayonini amalga oshirishi shart. Natijada ular kelajakda yetuk shaxs bo'lib yetishishadi. Shuningdek, bunda oilaviy tarbiya ham muhimdir. Oilaviy tarbiyani oqilona tashkillashtirib, ta'lim sifatini yanada shakllantirib, ularga alohida e'tibor berilishi maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. Петровский А.В. Общая психология. - М., 1994
2. Entoni Giddens. Sotsiologiya. - T., "Sharq", 2002.
3. Подласый И.П. Педагогика. — М., "Владос", 2003
4. G.Shoumarov. Oila psixologiyasi – T., "Mehnat", 2000.
5. Ibragimov X., Abdullayeva Sh. Pedagogika nazariyasi.T., "Fan va texnologiya", 2008